

ANDRIJA ŠTAMPAR – VAŽAN ČIMBENIK U POVIJESTI HRVATSKE MEDICINE

Ivica Balen, Marica Jandrić-Balen (prir.). *Hrvatski velikan Andrija Štampar. Privlačica, Vinkovci, 2019., 96 str.*

U današnje vrijeme mnogi su istraživači zainteresirani za lik i djelo liječnika Andrije Štampara. Da će Štampar postati jedan od najpoznatijih hrvatskih liječnika, moglo se naslutiti već 1919., u ranim tridesetim godinama njegova života. Svojim plodonosnim djelovanjem uvelike je utjecao na razvoj zdravstvene službe u tadašnjoj Jugoslaviji, a poslije bio važna ličnost u stvaranju Svjetske zdravstvene organizacije (SZO). U drugome kolu edicije *Hrvatski velikani* uvršten je uz bok velikanima poput Augusta Šenoa, Vladimira Preloga i Ivane Brlić-Mažuranić, što samo potvrđuje njegovu važnost u razvoju hrvatske medicine. Knjigu *Hrvatski velikan Andrija Štampar* priredili su liječnici, prof. dr. sc. Ivica Balen i prof. dr. sc. Marica Jandrić-Balen. Riječ je o opsegom skromnoj (96 str.), ali sadržajem vrlo bogatoj i zanimljivoj knjizi, koja pruža sve bitnije informacije o liku i djelu Andrije Štampara.

Knjiga je podijeljena na pet važnih poglavlja o Štamparovu životu i liječničkom djelovanju, nakon čega slijedi izbor iz njegovih djela koji obuhvaća četiri teksta, među kojima se nalazi i prijepis njegova govora u povodu primanja priznanja (nagrade) *Léone Bernard* u Meksiku (1955). Nakon spomenutoga dijela, nalazi se izbor člana iz Štamparove bogate literature, ali i popis literature koji može pomoći budućim istraživačima kao početna točka u istraživanju svega što je vezano uz njegov lik. Knjiga završava dijelom naslovljenim *Drugi o Štamparu*, odnosno riječima poznatih osoba o samome Štamparu.

Prvo poglavlje naslovljeno *Djetinjstvo, rana mladost i školovanje u domovini* donosi, kako se već iz samoga naslova može naslutiti, informacije o Štamparovu životu od najranijih dana do završetka gimnazijskoga školovanja i odluke da, nakon mature 1906., upiše medicinu u Beču. Spominje se Štamparovo obiteljsko porijeklo, u kojemu je njegovo odrastanje u Slavoniji prikazano kao jedan od presudnih čimbenika za donošenje odluke da se bavi medicinom. Spomenuto je i njegovo prvo pojavljivanje u javnom životu Hrvatske, a riječ je o zapisivanju i slanju osam narodnih pitalica 1902. u zagrebački list *Pobratim*. U istome listu objavljuje pitalice i narednu godinu. Štampar je pohađao gimnaziju u Vinkovcima, a zanimljivo je da je prijatelje-

vao s književnikom Ivanom Kozarcem, o kojemu je pisao nakon Kozarčeve smrti od tuberkuloze (1910).

Studentski dani u Beču naslov je drugoga poglavlja u kojem su opisani Štamparovi studentski dani od upisa na fakultet u jesen 1906. do završetka u prosincu 1911. i stjecanja prvoga radnog mjesta u Karlovcu, ubrzo nakon završetka fakulteta (siječanj 1912). Odlazak u Beč prekretnica je u njegovu životu. Postaje prisutan u javnome životu Hrvatske, poslije Jugoslavije te drugim državama svijeta. Objavljuje članke različitih tema u brojnim novinama/časopisima toga doba. U poglavlju je objašnjen utjecaj poznatih profesora na Štamparov život i djelovanje, primjerice Juliusa Tandlera, inače profesora anatomije. Spomenuto je pokretanje *Knjižnice za narodno zdravlje*, projekta koji je u Novoj Gradiški pokrenuo u suradnji s tiskarom M. Mladanom 1909., a u kojoj je iste godine napisao prve tri knjižice. Nakon poteškoća s izdavačem, tiskanje je nastavljeno u Zagrebu, a on je postajao sve produktivniji u pisanju koje je nastavio narednih godina.

Treće poglavlje knjige naslovljeno je *Mladi liječnik u Karlovcu i Novoj Gradiški*. U njemu je opisan Štamparov život nakon završetka studija i zaposlenja u Karlovcu početkom 1912., kada biva zaposlen kao sekundarni liječnik u bolnici na Dubovcu. Štampar u spomenuto vrijeme aktivno sudjeluje u javnom životu, održava brojna predavanja o bolestima, bori se protiv alkoholizma (što je jedna od njegovih glavnih tema), objavljuje članke u raznim časopisima i novinama, boreći se na taj način za napredak medicine. U kolovozu 1913. odlazi u Novu Gradišku te ondje postaje općinski liječnik. Potkraj iste godine Štampar je, u jeku epidemije kolere u selu Mačkovci, proveo mjere koje su spriječile daljnje širenje bolesti, a svoje je znanje potvrdio tijekom epidemije kolere 1915. te suzbivši epidemiju velikih boginja. God. 1916., u jeku Prvoga svjetskog rata, biva mobiliziran u 27. domobransku pješačku pukovniju (Sisak) u kojoj je kao liječnik 1917. pregledavao regrute. Po završetku rata vratio se u Novu Gradišku. Nakon uspostave Kraljevine SHS, Josip Lochert premješta ga u Zagreb na mjesto zdravstvenoga savjetnika u Povjerenstvu za socijalnu skrb.

Štamparovo djelovanje između dvaju svjetskih ratova naslov je četvrtoga poglavlja koje, kako se već iz naslova može zaključiti, obrađuje njegov život i djelovanje između dvaju svjetskih ratova. Štampar, po dolasku u Zagreb, aktivno djeluje i postaje potpredsjednikom Zbora liječnika. Osim Zagreba, aktivan je bio i u Beogradu, gdje je jedno vrijeme radio kao načelnik za higijenu u Ministarstvu zdravstva. Pokrenuo je bilten *Glasnik Ministarstva zdravstva*, informirajući u njem ljude o svojim stavovima i pogledima na medicinu. God. 1922. postaje docentom, a kasnije i izvanrednim profesorom na Medicinskom fakultetu u Zagrebu. Uslijedilo je razdoblje njegove velike aktivnosti u izgradnji zdravstvenih ustanova na području Kraljevine SHS. U spomenuto je vrijeme Štampar osoba od povjerenja Rockefellerove fondacije za razvoj zdravstvenih i znanstvenih ustanova, ali ostaje nepoznato kako se našao u

toj ulozi, iako neki to pripisuju navodnim vezama unutar masonske lože. Poznato je da je od 1923. do 1929. nastalo otprilike 250 zdravstvenih ustanova. Zbog neslaganja s kraljem Aleksandrom, prvotno je premješten na drugo radno mjesto u Ministarstvu zdravstva, a u svibnju 1931. prisilno je umirovljen odlukom kralja. Prvotno izložen napadima iz Zagreba, sada se našao na udaru iz Beograda. Ubrzo je izabran za redovitoga profesora Medicinskoga fakulteta u Zagrebu, ali nije dobio potrebnu dozvolu za rad iz Beograda. U razdoblju od prisilnoga umirovljenja do 1939. radio je izvan Jugoslavije, radeći pritom u brojim državama (pri čemu treba istaknuti Kinu) te na brojnim funkcijama. Osim toga, 1933. ostao je samohrani otac nakon tragične smrti supruge. Tek po uspostavi Banovine Hrvatske stvorili su se uvjeti da se Štampar vrati u Hrvatsku i zaposli na Medicinskom fakultetu, gdje nastavlja svoj plodonosan rad, objavljujući nove članke i knjige. Akademске godine 1940/41. izabran je za dekana fakulteta, započevši rasprave o reformi nastave na medicinskim fakultetima. Po uspostavi NDH uhićuju ga ustaške vlasti, ali ga ubrzo puštaju na slobodu. Dva mjeseca kasnije našao se u zatvoru u Grazu, nakon čega ondje ostaje u internaciji. Zapisi o tom četverogodišnjem dijelu njegova života, nažalost, nisu poznati do danas.

Peto i posljednje poglavlje ove knjige, naslovljeno *Štamparovo djelovanje nakon Drugoga svjetskog rata*, donosi ključne informacije o posljednjih 13 godina Štamparova života. Poznato je da je djelovao na Medicinskom fakultetu (od 1952. pet je puta izabran za dekana), Školi narodnoga zdravlja (ravnatelj), rektoratu Sveučilišta u Zagrebu (prvi poslijeratni rektor), Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti (redoviti član i predsjednik), a vodio je Interimnu (Privremenu) komisiju te bio jedan od osnivača SZO-a. Osim navedenoga, Štampar je prve dvije godine *de facto* bio voditelj SZO-a, odnosno njegove preteče – Interimne komisije, a bio je i predsjedatelj Prve svjetske zdravstvene skupštine (na kojoj je osnovana SZO) 1948. u Ženevi. Ono što priređivači ističu jest podatak da se Štampara smatra ocem SZO-a. Nadalje, Štampar je bio uključen u rad i osnivanje brojnih ustanova, prvenstveno znanstvenih (primjerice Viša škola za medicinske sestre i Medicinski fakultet u Rijeci). Svojim je angažmanom zaslužan za stasanje brojnih uglednih liječnika, primjerice Berislava Borčića i Branka Kesića. Akademik i predsjednik JAZU postao je 1947., a za predsjednika je izabran čak četiri puta, što je i ostao sve do svoje smrti. Njegovo međunarodno djelovanje nastavilo je biti plodonosno kao i ono prijeratno. Bio je stalni član delegacija Jugoslavije na međunarodnim sastancima o osnivanju Ujedinjenih nacija (UN) i stvaranju SZO-a. God. 1958. preminuo je od posljedica moždanoga udara. Na kraju posljednjeg poglavlja ukratko su nabrojane sve važnije funkcije i poslovi koje je Štampar za života obavljao.

Treba istaknuti da se u knjizi, nakon već spomenutih dijelova o izboru iz Štamparova djela i popisa izbora članaka iz njegove literature, nalazi dio u kojemu su istaknuta mišljenja poznatih osoba o liku i djelu Andrije Štampara. Tako se u spome-

nutome dijelu mogu pročitati mišljenja akademika Grge Novaka, akademika Mirka D. Grmeka, liječnika Milana Jovanovića Batuta, književnika Luja Adamiča, stručnjaka za javno zdravstvo Henryja van Zilea Hydea, te, zaključno, bakteriologa Charlesa E. A. Windslowa. Osim navedenoga, u knjizi se, na više mjesta, nalaze brojni citati relevantnih osoba o Štamparu i njegovu djelovanju u medicini.

Andrija Štampar nesporno je važan čimbenik u povijesti hrvatske, jugoslavenske i svjetske medicine. Knjiga *Hrvatski velikan Andrija Štampar* pruža najbitnije podatke o liku i djelu jednoga od najpoznatijih hrvatskih liječnika, čovjeka koji je zaslužan za brojne pomake u modernoj medicini, kako hrvatskoj tako i svjetskoj. Priređivači ove knjige uspjeli su sažeti sve bitnije činjenice o Štamparovu životu, što sigurno nije bio lagan posao. Ova knjiga može poslužiti kao dobar početak za upoznavanje sa svime čime se Štampar bavio u životu, a može poslužiti i kao početna točka u daljnjem istraživanju njegova lika i djela. Svakako, prilikom istraživanja Štamparova života vjerojatno bi se moglo naći još zanimljivih podataka, primjerice o njegovu životu u internaciji u Grazu u vrijeme Drugoga svjetskog rata, koji su nam, barem zasad, još uvijek nepoznati.

IVAN SAMARDŽIJA

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, prerađivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.